

Доминник Корриврайт, Пегги Морган

**“ШАШИН СУДЛАЛЫН ЦОГЦ СУДАЛГАА” номын “ШАШИН СУДЛАЛ БА
ФИЛОСОФИ” бүлэг³⁶²**

**(GET SET FOR RELIGIOUS STUDIES. RELIGIOUS STUDIES AND
PHILOSOPHY)**

1. Шашин судлал ба Философи

Европын орнуудад шашины философийг заахдаа голдуу Христийн шашны үзэл сургаалтай холбож үздэг. Энэ нь Европын их дээд сургуулиудын түүх ба гүн ухааны түүх нь өөрөө Христийн шашны сүм хийдийн сургалт болон онол сургаалтай салшгүй холбоотой хөгжиж ирсэнтэй холбоотой.

Орчин үеийн шашин судлалын эрдэмтэн Ninian Smart (1927-2001CE) шашны гүн ухааны тухай ойлголтыг илүү өргөн хүрээнд судалж үзсэн байдаг.

Сүүлийн үеийн зохиолч John Hick болон Keith Ward нар шашны философийн тухай илүү дэлгэрүүлэн бичиж байгаа бол философич David Cooper зөвхөн Өрнө дахины философийн хүрээнд биш дэлхийн философийн онол, үзэл сургаалыг хамруулан шашны философийг судлаж байна.

Дэлхийн шашнуудын гүн ухааны судлал нь өөрийн гэсэн нэвтэрхий толь, нэр томъёоны толь бичгийг шаарддаг. Шашин судлалын ухааныг судалснаар философийн зарим үзэл онолыг танин мэдэхэд тусалдаг. Зарим үед дэлхийн өөр өөр шашнуудын гүн ухаан нь хоорондоо ижил төстэй элементүүдийг агуулдаг. Жишээ нь: Исламын шашны Аллах тэнгэрийн (оршихуй) тухай үзэл номлол нь Христийн шашны номлолтой адил байдаг. Түүнтэй мөн адил зарим үед нилээд зөрүүтэй философийн үзэл номлолыг олж харах болно.

Буддын аливаа юмс үзэгдэл хоорондоо харилцан уялдаа холбоонд орж шүтэн барилдах философийг Avatam saka Sutra-д тайлбарлахдаа (Ертөнц дээр оршин буй юмс үзэгдэл бүхэн бие биенээсээ харилцан хамааралтай оршдог гэх үзэл нь) Христийн шашны философхоос маш ялгаатай илэрхийлдэг. Буддын шашны энэхүү философи нь орчин үеийн holography (Бичлэг)-ийн үзэл онолтой төстэй юм.

Хаана ямар ч шашны талаар асууж тодруулахад: Туйлын үнэн буюу Тэнгэр Бурхан байдаг уу? гэсэн философийн энгийн болоод үндсэн асуултууд тавигддаг. Тэнгэр бурханы оршихуйн талаар, Бурхад болон бодит байдал (үнэний), түүний оршихуй, мөн чанар, бусад шинж төрхийн талаар олон асуулт урган гардаг.

³⁶² Орчуулсан С.Дэмбэрэл(докторант), МУИС, НШУС-ийн Шашин Судлалын тэнхим

2. Тэнгэр бурханы оршин тогтнохуйн асуудал:

Тэнгэр бурханы оршихуйн талаар дөрвөн сонгодог асуудлын хүрээнд авч үзэж болно. Зарим үед тэдгээрийг “жам ёсны теологи” гэж үздэг. Түүхийн урт удаан хугацааны туршид олон философич нар тэдгээр асуудлуудын хүрээнд олон бүтээл туурвиж ирсэн бол орчин үед ч янз бүрийн хувилбар, үзэл онолууд бий болсоор байна.

1. **Онтологийн хувьд:** Тэнгэр бурханыг оршихуйн асуудлыг үндэслэгч нь Canterbury-н Anselm(1033-1109СЕ) юм. Тэрээр “Тэнгэр Бурхан бол хүмүүсийн ойлгож ухаарч чадах хамгийн дээд төрөлхтөн юм” гэж үзээд түүний оршихуйг баталдаг. Хэрэв хүмүүс “эрхэм дээд оршин тогтнох төрөлхтөнийг ойлгож мэдэх чадвартай юм” бол тэр нь бодитой орших ёстой гэж үзжээ. Энэхүү үзлийг Rene Descartes цааш нь хөгжүүлж Тэнгэр Бурхан бол бүх төгс төгөлдөршилийг өөртөө шингээсэн “Эрхэм дээд төгс төрөлхтөн” гэсэн санааг дэвшүүлсэн байдаг. Тиймээс Тэнгэр Бурхан нь оршин тогтнохуйн төгс төгөлдөршилийг өөртөө агуулах ёстой гэж тэрээр үзжээ.
2. **Космологийн хувьд:** Энэхүү асуудлыг Бид яагаад энд байна вэ? гэсэн энгийн асуултанд хариулж тодорхойлж болно. Thomas Aquinas(1224-1275СЕ) аливаа юмс зарим нэг нөхцөл шалтгаанаар бий болох ба “Анхны нөхцөл шалтгаан” байх ёстой гэж үзжээ. Т. Aquinas “Тэнгэр Бурханыг анхны нөхцөл шалтгаан” гэж тодорхойлсон байдаг. Энэхүү нөхцөл шалтгааны тухай үзэл онолыг Иудайн шашины эрдэмтэн Maimonides(1135-1204МЭ) болон Исламын шашины эрдэмтэн Avicenna (Ibn Sina 1980-1037 МЭ) нар өөрсдийн бүтээлдээ ашигласан байдаг.
3. **Бүтээлийн тухай асуудал:** Энэ асуудлын хүрээнд Бурханы оршин тогтнолыг тайлбарлахдаа дэлхий бол маш үзэсгэлэнтэй, төгс төгөлдөр зохицолтой ямар нэг санаандгүй тохиолдлоор бий болоогүй, түүнийг бүтээсэн байх учиртай гэж үздэг. Теологич William Paley(1743-1803 МЭ) дэлхийн загвар, хэв маягийг цагтай харьцуулан үзээд, дэлхий бол хэв, загварын хамгийн төгс алдартай жишээ хэмээн тайлбарласан байдаг. Тиймээс тэнгэр Бурхан бол дэлхийг бүтээгч хэмээн тэрээр үзжээ.
4. **Ёс суртахууны хувьд:** Тэнгэр Бурхан оршин тогтнодог тухай үзлийн Immanuel Kant(1724-1804МЭ) дэвшүүлсэн байдаг. Ёс суртахууны хууль, ёс жаяг болон хүний үүрэг хариуцлагаа ухамсарлах нь Тэнгэр Бурханы оршин тогтнолтой холбоотой гэж үзжээ. Кантын үзлээр Тэнгэр Бурханы бий болгосон ёс суртахууны хуулийг хүмүүс сонгож дагах эрхтэй бөгөөд хүмүүс сайн муу үйл хийхээ өөрсдөө сонгох ёстой ажээ. Тэнгэр бурхан оршин тогтнохдоо хүмүүсийн ёс суртахууны хэмжээг хэрхэн сахиж байгааг ажиглаж байдаг гэж үздэг. Энэ нь нүгэлийн асуудалтай эсрэгцэн оршино.

3. Нүгэлийн асуудал

Тэнгэр Бурханы мөн чанар, түүний оршихуйн талаар хүүхэд сонсоод “Хэрэв эзэн тэнгэр оршдог юм бол яагаад муу зүйл тохиолддог юм бэ?” гэж эргэлзэн асууж магад. Философийн хувьд “муу зүйлс”-ийг ерөнхийд нь хоёр категорид хувааж болно.

2004 онд Азид болсон цунами шиг байгалийн гамшигийг хүмүүсийн нүгэлт үйл болох хүчирхийлэл, харгислал, аллага нь энэхүү зовлонгийн шалтгаан болж Эзэн тэнгэрийн гэсгээлийг хүртсэн гэж үзэхэд хүрсэн байдаг.

Нүгэлт үйлд Эзэн тэнгэрийн шударга гэсгээл хэрхэн хүрч байгааг Философийн хүрээнд авч үздэг салбарыг Теодици (Грекээр “Theos-God”-Эзэн тэнгэр,+dike-Justice – шударга ёс) гэдэг.

Теодици нь дэлхий дээр буй нүгэлт муу зүйлсийг цорын ганц, бүхнийг энэрэгч, аугаа хүчит Эзэн Тэнгэр бүтээсэн гэдэгт хариулт өгөхийн тулд нягтлан шинжилдэг теологийн арга юм.

-Жишээ нь хүүхдүүд Германы Нацистуудын тухай сургуульд үзэхдээ шашины Теологч, философич нар шиг “Хэрэв эзэн тэнгэр байдаг юм бол яагаад Дэлхийн II дайны үед Auschwitz-н хорих газарт аймшигт үр дагавар гарахыг зөвшөөрөв” гэж асуух байх.

Энэ асуултыг мөн олон Еврейчүүд асуух байсан.

- Үүний зарим хариулт нь Эзэн тэнгэр үл оршин тогтнодог гэсэн энгийн хариулт байж болно.
- Шашины Философич Эзэн тэнгэрийн мөн чанарын талаар уламжлал болсон гурван асуултыг тавьдаг. Эзэн тэнгэр бол бүхнийг энэрэгч, Эзэн тэнгэр бүхнийг мэдэгч, Эзэн тэнгэр аугаа хүчирхэг эсэх талаар асуултууд нь нүгэлт муу зүйл дэлхийд оршдогтой эсрэгцэнэ.

Дэлхийг эзэн тэнгэр бүтээсэнтэй холбогдуулаад дараах асуултыг асууж болно.

1. Хэрэв Эзэн тэнгэр бүхнийг хайрлагч энэрэгч юм бол яагаад дэлхийг нүгэлт муу зүйлстэй хамт бүтээв?
2. Эзэн тэнгэр бүхнийг мэдэгч юм бол дэлхий дээр нүгэл муу зүйл оршихыг мэдсээр байж яагаад дэлхийг бүтээв?
3. Хэрэв эзэн тэнгэр аугаа их хүчтэй юм бол яагаад дэлхийг муу нүгэлт зүйлээс ангид чөлөөтэй бүтээж болоогүй юм бэ?

Эдгээр асуултуудад Ниппо-н Augustine-с эхлээд (354-430МЭ) орчин үеийн эрдэмтэн Richard Swinburne хүртэл бүгд өөрсдийн чөлөөт сонголт, ашиг сонирхол, үзэл бодлын үүднээс хариулж байжээ.

Хүмүүс өөрсдийн чөлөөт сонголтын үүднээс муу үйлийг бүтээдэг ба ёс суртахууны хувьд зөв зам мөрийг сонгохоо шийддэг байна.

Мусальман шашины философич al-Ghazali(1058-1111МЭ) чөлөөт сонголтын тухай үзэл бодлоо илэрхийлж бүтээл туурвиж байжээ.

4. Шашны философи ба Хэлний философи

XX болон XXI зуунд Барууны философичид хүмүүс дэлхийг ойлгож ухаарахад хэлний үүрэг роль ямар нөлөөтэйг анхааран судлах болжээ.

Хамгийн суурь түвшиндээ тэд бидний хэлийг бүтээгч үгнүүдэд ямар ойлголт ухагдахуун байдаг болон хэл нь дэлхийг ойлгох бидний ойлголтыг хэрхэн нарийвчилан илэрхийлж буйг тодорхойлсон.

Тэдний энэхүү чармайлт нь шашны онолын үүднээс авч үзвэл мэдлэгийн бусад салбартай адил чухал юм.

Тиймээс шашны философич Anthony Flew болон D.Z.Philips нар сүсэгтэн нар шашны хэллэгийг хэрхэн хэрэглэдэг талаар голлон судлах болжээ. Хэлний философийн талаар хамгийн чухал бүтээл туурвисан нь Ludwig Wittgenstein(1889-1951 CE) юм. Түүний “хэлэн тоглоом” хэмээх ойлголт нь Шашны философид маш өргөн хэрэглэгдэх болжээ. Шашны хэл нь өөрсдийн тоглоом болон дүрмийн хүрээнд хэрэглэгддэг. Энэхүү (шашны хэлний тусгай тоглоом, дүрмийн тухай) ойлголтын үүднээс авч үзвэл шашны хэлийг бусад хэлний тэр дундаа шинжлэх ухааны “хэлэн тоглоомын” дүрмээр үнэн худлыг тогтоох боломжгүй. Нөгөө талаар шашны хэлийг бусад хэлний адил авч үзвэл түүний ач холбогдолыг бууруулсан хэрэг болох юм. Учир нь тэнгэр бурхан болон итгэл бишрэл нь хүний бүтээсэн хэлний хүрээгээр хэмжигдэх маш хязгаарлагдмал үйлдлийн хэмжээст орох талтай.

5. Эзэн тэнгэр философийн хувьд үхмэл юм.

Friedrich Nietzsche (1844-1900 CE) “Эзэн тэнгэр бол амьгүй” үхмэл хэмээн зарлан тунхагласан байдаг. Түүний энэхүү тунхаглал нь шашны философид маш чухал бөгөөд сүүлийн хоёр зууны турш шашны оршин тогтнолын талаар философийн болон бусад шалгуурт бидний хандлагыг чиглүүлж ирсэн.

Философийн хувьд: Эзэн тэнгэрийн оршин тогтнолын тухай асуудал нь ерөнхийдөө философичдын хувьд төдийлөн сонирхолтой асуудал биш болжээ. Кант ёс суртахууны асуудлаас бусад үед Эзэн тэнгэрийн оршихуйд итгэх нь төдийлөн дэмжих боломжгүй асуудал гэж үзсэн. Цаашлаад Ludwig Feuerbach(1804-1872CE) эзэн тэнгэрийн тухай хүний ойлголт нь дэлхий дээрх хүний хүслийн тусгал юм гэж тодорхойлсон байдаг.

Сэтгэл судлалын хувьд: Sigmund Freud (1856-1939CE) тэргүүтэй сэтгэл судлаачид Эзэн тэнгэр болон шашны тухай үзэл санаа нь өөрөө “дэлхийн түгээмэл сэтгэл мэдрэлийн өвчин” хэмээн үзсэн байдаг.

Шинжлэх ухааны хувьд: Charles Darwin(1809-1882CE) “Зүйлүүдийн эх үүсэл” (1869) зохиолдоо эволюци хөгжлийн онолоороо Христийн шашны дэлхийн үүсэл бүтээгч Эзний

тухай ойлголтыг няцаасан байдаг. 19-р зуунаас эхлэн шинжлэх ухааны эрдэмтэд өөрсдийн үзэл онолдоо Эзэн тэнгэрийн тухай дурдах хэрэггүйг ойлгож ухамсарлах болжээ. Эрт цагт тохиолдлоор болон байгалийн нөхцөл шалтгаанаар буй болсон гайхалтай үйл явдлыг дэлхий дээрхи Эзэн тэнгэрийн үйл хэмээн хүлээн зөвшөөрдөг байсан зүйлийг баталгаа нотолгоотойгоор баримттай тогтоохыг зорих болсон байна. Өнөө XXI зуунд ч гэсэн шашны философич, онолч, шинжлэх ухааны эрдэмтдийн хооронд маргаан дэгдээсэн шийдэгдээгүй олон асуудлууд байсаар байна.

Нийгэм судлалын хувьд: Орчин үед шашны нийгэмд үзүүлэх үр нөлөө буурч, аж үйлдвэрийн шинжлэх ухаан, технологи, мэдээллийн эрин зуунд хүмүүс илүү секуляр болж байна. 19-р зуунд эхэлсэн хүмүүсийн ертөнцийг үзэх үзэл, шашны хүмүүсийн өдөр тутамын амьдралд үзүүлэх нөлөө өөрчлөгдөн секулярчилагдах явц одоо хүртэл дэлхий дээр үргэлжилсээр байна.

Шашны философи нь шашин судлал болон философид маш чухал элемент хэвээр байна. Дэлхий даяар секулярчилагдах явц өрнөж буй өнөө үед ч шашныг сонирхон судлах явдал маш идэвхитэй явагдаж байна.

-Үүний зарим нэг учир шалтгааныг доор дурдвал:

Феминист шашны философичид “Эзэн тэнгэр” нь эр хүйст хамааралтай бөгөөд эрчүүд давуу эрх эдэлсэн нийгмийн нэг хэсэг болж, ертөнцийг ойлгож ирсэн арга зам хэмээн үзэж, өөрсдийн үзэл санааг чөлөөтэй илэрхийлэх болжээ. Олон шашинд тэр дундаа Байгаль шүтлэгт эх бурхад хүндэлдэг ба Эзэн тэнгэр, Бурханы эмэгтэйлэг шинж чанарыг илүү тодруулахыг оролдож, энэ талаар шашны философичид шинэ шинэ үзэл санааг дэвшүүлэх болжээ.

-Орчин үеийн даяаршсан дэлхийд угсаатны бүлэг болоод шашны хөдөлгөөнүүд олширч өнөөдөр Англид янз бүрийн олон тооны шашны урсгалууд, үйл ажиллагаа явуулж байна. Түүний хажуугаар дэлхийн гол шашинуудад шинэ өвөрмөц урсгал, чиглэл бий болж, уламжлалт чиг хандлагаас шинэлэг чиглэлд шилжиж, амьдралдаа шашны номлолыг хэрэгжүүлэх байдал нь өөрчлөгдөн шинэчлэгдсээр байна. Шашин судлаачдын судалгаагаар шашны үзэл номлол болон Эзэн тэнгэрт итгэх итгэл сүүлийн хоёр зууны турш бага зэрэг буурсан ч, шашины янз бүрийн байгууллага сүм хийдийн цуглаанд хамрагдах хүний тоо цөөрсөөр байна. Эцэст нь, амьдралын утга учрыг олох үндсэн гол асуултууд болох үхэл ба зовлонгийн сөрөх шалгуур, сүнсний оршин тогтнохуй, хүч чадал болон тэнгэр бурханы талаархи асуудлууд өөрчлөгдсөнгүй, хүн төрөлхтөний оюун санааны эрэлхийлэлд чухал байр суурь эзэлсээр байна.

Wittgenstein ба Шашин судлал

Хэлний Философич Ludwig Wittgenstein нь хэлний олон хэлбэр байдаг ба тэдгээрийг “хэлэн тоглоом” гэсэн ойлголтоор илэрхийлсэн байна. Wittgenstein нь хэл болгон өөрийн гэсэн хэд хэдэн дүрэм ба утгын цогц бүрдлээс бүрдэнэ. Хэлийг зөвхөн ганц дүрэм ба утга бүрдүүлэхгүй. Тиймээс яруу найраг, шинжлэх ухаан, шашин бүгд тус тусдаа “хэлэн тоглоом”-той ч харилцан хамааралтай байна. “Хэлэн тоглоом” нь хоорондоо үгс, ойлголтууд ба утгыг харилцан холбоотой ашигладаг. Wittgenstein-ий үзлээр үгс нь хэрэглэгдэхдээ content (хавсарга сэдэв) болон нөхцөл дагавараас шалтгаалан утгыг олдог. Тиймээс ертөнцийг бүтээсэн Эзэн тэнгэрийн тухай шашны баримтлалууд буюу мөргөлийн хүчийг шинжлэх ухааны дэлхий бүтсэн ба юмс үзэгдэл хэрхэн бий болсон тухай тайлбараар тайлах боломжгүй, гэхдээ шашны тайлбар баримтлал, мөргөлийн хүчийг шашны хэл, нэр томъёогоор тайлах боломжтой. Нөгөө нэг Wittgenstein-ий шашин судлалд өргөн хэрэглэгддэг үзэл санаа нь “гэр бүлийн төсөө”-ний онол юм. Түүний “үгэн тоглоом” хэмээх ойлголт нь шатар болон хөл бөмбөгийн тоглоом нь зарим нэг ижил төстэй үйлдэл болон дүрмээрээ адил байдаг. Тэд хоорондоо уялдаа холбоотой, мөн бусад спортын тоглоомууд ч дээрхи хоёр тоглоомтой ижил төстэй зүйлүүдээрээ адил байна. Тиймээс шатар нь хоёр хүн тэмцэлддэг бусад спортын тоглоомтой төстэй бөгөөд хөл бөмбөгийн тоглоомтой багаар тоглодог спорт нь төстэй. Тийнхүү шатар ба хөл бөмбөг нь “хоорондоо холбогддог”. Энэ хоёр тоглоом нь Wittgenstein-ий “гэр бүлийн төсөө”-ний онолыг хоёулаа хуваалцдаг.

Дээрхитэй адил зүйл шашнуудад ч байдаг. Жишээ нь: Тао ба Иудай шашин нь хоорондоо төстэй цөөн элементүүдтэй бөгөөд бусад шашинтай ч мөн адил холбогдож зарим “гэр бүлийн төсөө” элементүүдийг хуваалцана. Гэр бүлийн төсөөний загвар маяг нь шашнуудыг ижил төсөөтэй байдлаар нь бүлэглэдэг. Тиймд Иудай, Христ ба Исламын шашныг Абрахамын буюу Semitic³⁶³ уламжлалын шашны бүлэгт багтаадаг бол Хиндү, Синкх, Жайн болон Буддын шашныг Энэтхэг уламжлалын шашны бүлэгт оруулдаг.

НОМ ЗҮЙ

1. Anderson, Pamela Sue (1998), *A Feminist Philosophy of Religion*, Oxford: Blackwell.
2. Bowker, John (2005), *Sacred Neuron: Extraordinary New Discoveries Linking Science and Religion*, London: I. B. Tauris
3. Burnham, Douglas (2003), *Get Set for Philosophy*, Edinburgh: Edinburgh University Press.

³⁶³ Semitic: Африк-Хевре, Араб, Арамаик хэлнүүдийг багтаасан Африк-Азийн хэлний бүлэг.

4. Clack, Beverley and Brian Clack (1988), *The Philosophy of Religion: A Critical Introduction*, London: Polity.
5. Cooper, David (1996), *World Philosophies: An Historical Introduction*, Oxford: Blackwell.
6. Davies, Brian (1993), *An Introduction to the Philosophy of Religion*, Oxford: Oxford University Press.
7. Fisher, Rob (1999), 'Philosophical Approaches' in P. Connolly (ed.) *Approaches to the Study of Religion*, London: Cassell, 105–34.
8. Smart, Ninian (1999), *World Philosophies*, London: Routledge.
9. Swinburne, Richard (1991), *The Existence of God*, Oxford: Clarendon Press